

דבלין. אירלנד נמצאת בתסיסה מהפכנית

תצלום: רויטרס

תסתכלו על אירלנד ותראו את אירופה

התפוגגותו של "הנס האירי" בשלוש השנים האחרונות היא הרבה יותר מטרגדיה מקומית. למעשה היא משקפת את כישלוננו של גוש הירווי כולו - ועלולה לבשר את קצו

מאת פנחס לנדאו

שמורכב ברובו מאנשים משכילים, ונטול רקורד היסטורי של עלייה על בריקדות והפגנות אלימות (בניגוד ליוונים ולשוכני הים התיכון האחרים), מתפרצת מכעס, תסכול, תחושת השפלה ורצון עז בנקם. הוא עדיין מטוגל לחשוב ולנתח, אבל הוא איבד את שיקול הרעת. כל זה התברר לי בקילקני הודות ליוזמה מיוחדת במינה: פסטיבל של כלכלה וקומדיה שהפיקו בצוותא האמרגן האירי ריצ'ארד קופר והכלכלן דיוויד מקויליאמס (שראיון עמו פורסם ב-TheMarker בא-פרייל השנה). האירוע שהשתרע על פני סוף שבוע ארוך כלל עשרות פאנלים ומופעים, ומשך אליו אלפי אנשים מרחבי המדינה. הצלחתו היא מעידה על המצב המיוחד השורר באירלנד כיום: כשאנשים מוכי נים לנסוע בגשם שוטף וקור עז, ולשלם כדי לשמוע כלכלנים דנים בנושאים כמו משכנתאות, הגירה, פערים חברתיים ומדיניות כלכלית-חברתית, כנראה שמהו בוער בעצמותיהם.

שבוע אחרי הפסטיבל בקילקני, במהלך הפגנות ענק שנערכו בדי בלין, ניסה ההמון לעלות על בניין הפרלמנט, והממשלה נפלה. זו לא היתה (עדיין) מהפכה במלוא מובן המילה, אבל אירלנד נמצאת בתסיסה מהפכנית. שלוש שנים של מיתון הולך ומחריף ואופק של צנע וגזירות נוספים דחפו את העם השקט והסובלני הזה אל הרחוב, בכל המובנים.

– התבררו ממדי האסון והשלכותיו החברתיות. אירלנד התמלאה בשי כונות רפאים ובהן בתים גמורים וגמורים-למחצה שבעליהם פשטו את הרגל ושאיין עבורם קונים.

חמור מכך: מעמד הביניים האירי, ובמיוחד הצעירים השאפתניים שבו, נמחק מבחינה פיננסית. החובות שהעמיס הציבור הזה על עצמו כדי לרכוש בתים בפרברים מרוחקים (ומכוניות כדי להגיע מהם למי קומות העבודה), היו גדולים בהרבה מערך נכסיו המצומק. אך הציבור מעדיף להתעלם מחלקו הלא שולי בהתהוות המשבר, ומשליך את כל האשמה על הקבלנים החמדנים ועל הבנקאים רודפי הבצע, שעשו יד אחת כדי לרחוף אזרחים תמימים לתהום פיננסית. הפוליטיקאים מכל המפלגות נתפסים כחבורת מושחתים שסייעו לקנוניה של הקבלנים והבנקאים, ובכך מוטטו את המדינה ומחצו את רמת החיים העכשווית והעתידיה של אזרחיה.

למתבונן מבחוץ – ובוודאי למי שזוכר את התנהלותו של אותו ציבור בתקופת הגאות – זוהי גרסה מעוותת של מה שקרה. אבל האמת האובייקטיבית אינה קנה המידה הנכון כדי להבין את מה שמתרחש כעת באירלנד, ומה שצפוי לקרות בה – ובאירופה בכלל. הרחוב האירי,

מרושש? התשובה שניתנה במקרה הזה היה להעביר את הכסף לרובונק (Rabobank), מוסד בנקאי הולנדי גדול שיש לו נוכחות באירלנד, ונחשב לאיתן גם ביחס לבנקים אירופאים גדולים בכלל. אולי זה לא פתרון משלם, אבל בוודאי שיפור משמעותי עבור בעל עסק קטן שכל רצונו להתפרנס בכבוד.

החיים קשים אז צוחקים

האירוע המתואר לעיל התרחש בקילקני, עיר קטנה במרכז אירלנד, בצהרי יום שני, ה-15 לנובמבר. נכחתי בו והתרשמתי ממנו עמוקות. אולי זה נשמע יומרני, אבל אני משוכנע שדרך האנקדוטה הזאת ניתן להבין לא רק את המשבר הכלכלי שהורס את אירלנד אלא גם את המגה-משבר המכרסם באיחוד האירופי כולו.

סיפוריה של אירלנד מיוחד במינו. המדינה הענייה והמפגרת במיד נחים אירופיים הגיעה אל עברי פי פחת בשלהי שנות ה-80, אך חי לצה את עצמה הודות למהפך כלכלי-חברתי שביצעה, ובעזרת סיוע שקיבלה מהאיחוד האירופי והשקעות גדולות של חברות רב-לאומיות ואמריקאיות. בתוך עשור בלבד, בין 1988 ל-1998, הפכה אירלנד ממדינה כושלת למדינה משגשגת. לאחר מאות שנים שבהן צעירים אירים היגרו כדי להתקדם, התחילה אירלנד לקלוט תושבים חוזרים, והפריחה שלה משכה גם אזרחים ממדינות אחרות, ממזרח אירופה דרך אפריקה ועד למזרח אסיה. אבל שנות השגשוג לא ארכו, מפני שהעושר שנצבר בהן כוונז כולו על נרל".

המאניה שאחזה באירלנד בעשור שהסתיים ב-2007 היתה גדולה וחזקה יותר – באופן יחסי כמובן – מזאת שהשתוללה בארצות הברית. הבנקים האירים לוו סכומי עתק מאירופה, בעיקר מגרמניה ומבריטניה, והילוו את הכספים לקבלנים מקומיים שכנו בתים, ולמשקי בית שר-כשו אותם. כשבועת הנרל"ן התפרצה – וזה קרה, כמו תמיד, בקריסת מחירים שמחקה הן את הקבלנים והן את הבנקים שעמדו מאחוריהם

מה אעשה עם הכסף שלי? שאלתו של בעל בית הקפה לא היתה מהסוג המתוחכם או המתחכם הנהוג בישראל בענייני כסף, והוא גם לא חיפש דרכים להשיג תשואה עודפת על כספים עודפים. שאלות כאלה שנשאלות כיום ברחובות הראשיים של ערי אירלנד עוסקות בהישרדות בסיסית, וכי דרכים להגן על כספים הדרושים לקיום העסקים ומשקי הבית. כוונתו של השואל היתה פשוטה ביותר: האם עליו למשוך את כספו מהבנק האירי המקומי. התוספת "לפני שהבנק יתמוטט" לא היתה נחוצה – באירלנד, באמצע נובמבר 2010, היא כבר היתה מובנת מאליה.

מערכת הבנקאות האירית נקלעה לשלב נוסף במשבר המתמשך שהתחיל ב-2007, במהלכו נאלצה הממשלה להלאים את הבנקים הגי-דולים בזה אחר זה. כמה שבועות קודם לכן התחילו גופים עסקיים גדולים להעביר את כספם – לברוח, במילים פשוטות – ועכשיו המי-גיפה הדביקה את הציבור הרחב. ריח הפאניקה היה סימן מובהק לכך שהעניינים יוצאים מכרי שליטה.

אבל מדוע לדאוג לגורל הבנק אם הממשלה כבר השתלטה עליו, או עומדת לעשות זאת? התשובה המחרידה לשאלה תמימה זו היא שבאירלנד, אין די בהלאמת מערכת הבנקאות כדי לפתור את בעיית החובות הרעים שקברו את הבנקים. חובות אלה גדולים עד כדי כך שאין בכוחה של הממשלה להציל את הבנקים, והם מסוגלים לקבור מבחינה פיננסית הן את הממשלה והן את המדינה. האיתנות הפיננסית שאפיינה את אירלנד רק לפני ארבע שנים התחלפה במצב שבו ברור לכל ברידעת שהמדינה לא תוכל לעמוד בהתחייבויות שלקחה על עצמה.

מאחר שבעל בית הקפה, כמו גם שאר האזרחים, מודע היטב למצב הקשה של הבנק שלו ושל ארצו, שאלתו הפשוטה מתפרשת כך: ברור לי שעלי למשוך את כספי מובנק המקומי שבו הוא נמצא, אבל מה אז? לאן אעביר אותו? איך אשמור עליו כדי שלא אמצא את עצמי

הנתק בין העם לבין מנהיגיו הוא התופעה הקריטית באירופה היום. הנתק ניכר בעיקר באירלנד וביוון, אבל הוא קיים בכל רחבי האיחוד, ובין השאר מסביר מדוע מתחזקות המפלגות הקיצוניות כמעט בכל מקום, ולמה גוברות הקסנופוביה והגזענות

ברוכים הבאים לקטסטרופה

האפיונים הייחודיים של אירלנד הם רק התפאורה לסיפור האמיתי. שום מדינה אירי-פאית אחרת, להוציא ספרד, לא חוותה בועה גדל"נית כה גדולה, בוודאי לא כזאת שהח-ריבה את כל מערכת הבנקאות הלאומית. אבל במקרה האירי מסתתר גם הגרעין הקשה של המשבר הכלכלי-אירופי.

הנימה האירופית שזורה בסיפור של אירלנד: סיוע מהאיחוד האירופי עזר לה להיחלץ מהמשבר בשנות ה-80; זרם ההלוואות מבנקים אירופיים מימנו, ולמעשה אפשרו, את ההשתוללות בנר"ן; ובסוף פו של יום, היה זה האיחוד האירופי שהתווה את חבילת ההצלה הגדולה (כ-85 מיליארד יורו) שהוגשה לאחרונה לאירלנד, והמאפשרת לה להימנע מפשיטת רגל – לפחות לעת עתה. אך הציבור האירי המרוגז אינו חש עצמו אסיר תודה לאירופאים. בדיוק להפך: הוא מודע היטב לכך שהסיוע לא נועד להציל את אירלנד, אלא בראש וראשונה למנוע הפסדים כבדים לבנקים גרמנים, בריטים וצרפתים – שיהיו הניזוקים העיקריים מהכרזת פשיטת רגל מצד אירלנד. כלומר האירופים מציבים לים את עצמם על חשבון עתידם הכלכלי של האירים.

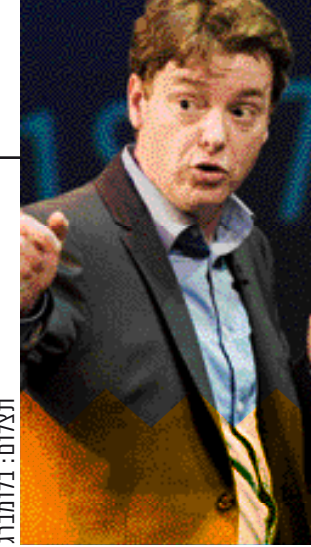
זה מסביר את המחזה הסוריאליסטי של חודש נובמבר, שבו השתתפו מצד אחד ממשלת אירלנד, ששבה ורקלמה מדי יום את המנטרה שלפיה אירלנד מסתדרת היטב, ואין לה צורך בחבילת הצלה, ומצד שני האיחוד האירופי על מוסדותיו שזעקו "נציל אתכם, על אפכם ועל אמתכם. תיושעו על ידינו, ויהי מה". מאחורי הקלעים התנהל מאבק ארוך סביב נושא שלכאורה כלל אינו קשור לעניין: שיעור מס החברות באירלנד הוא 12% – פחות ממצעית מהרמה הממוצעת במדינות האיחוד – והוא משמש תמריץ וכוח משיכה משמעותי ביותר עבור חברות זרות לבוא ולהשקיע באירלנד, לספק משרות לתושביה, ולחבר את המשק האירי לכלכלה הגלובלית. שותפיה של אירלנד באיחוד האירופי ניסו בכל מאורם להתנגד את חבילת ההצלה שכפו על המדינה האומללה ב"ישור קו" בנושא מס החברות. בינתיים לא עלה הדבר בידם, אבל היד עדיין נטויה והחרב שלופה.

הציבור האירי מודע גם לכך שתמורת ה"הצלה" האירופית הוא יידרש לאכול מנות גדושות של מרורים, נוסף על אלה שבהם מלעיטה אותו ממשלתו בשלוש השנים האחרונות. הגזירות הקשות יגרמו למשק האירי להמשיך ולהתכווץ, ושיעור האבטלה שכבר הגיע לאזור ה-15%, יעלה עוד יותר בשל פיטורים המוניים בסקטור הציבורי, שהיה מוגן במידה רבה בשלבים הראשונים של המשבר. המובטלים האירים מתקשים לקיים את עצמם בגלל יוקר המחיה במדינה שבה כל המחירים נקובים ביורו, ומשקפים את רמת החיים בגוש היורו, אף שאירלנד מהווה רק נתח שולי ממנו. השורה התחתונה היא שאירלנד מוכיחה שהאיחוד המוניטרי – פרויקט היורו – נכשל הן בתיאוריה והן בפרקטיקה.

האיחוד המוניטרי שלל ממדינות ריבוניות את היכולת לקבוע את שיעור הריבית ואת שווי המטבע שלהן, אך במקביל לו לא בוצע גם איחוד פיסקלי, ולכן כל מדינה נשארה ריבונית בקביעת מערך ושיעורי המסים שלה, מערכת הרווחה וניהול תקציב המדינה הכולל. כעת, 12 שנה לאחר השקת היורו, מתברר שצדקו אותם כלכלנים שטענו שהי פרויקט פגום ביסודו. לא ניתן לקבוע מערכת מוניטריית אחידה עבור מדינות ומשקים כה מגוונים, אלא אם האיחוד המוניטרי ישמש כשלב ביניים, המוביל לאיחוד פיסקלי ובכך לאיחוד כלכלי גמור.

האיחוד נפרם בקצוות

איחוד כלכלי אירופי יכול להתגשם באחד משני דפוסים: התפיסה הצרפתית היא של סמכויות גדולות לשלטון המרכזי ואובדן כמעט מלא של ריבונות מצד המדינות לטובת המרכז; הגישה הגרמנית, לעומתה, היא מבוזרת וליברלית יותר, ועדיין מכפיפה את המדינות הפריפריאליות למרכז ואת המדינות הקטנות לגדולות. אלא שהעם האירי אינו מוכן לקבל אף אחת מהגישות האלה. הוא – וכמוהו רוב עמי מדינות האיחוד, ואפילו הגרמנים – לא מוכנים להיות אלו ששוכבים על הגדר כדי לאפשר לפרויקט האירופי הגדול להתקדם לעבר יעדו הסופי: ארצות הברית של אירופה.

תצלום: בלומברג

הצלחתו של פסטיבל הכלכלה והקומדיה שהפיקו האחרון ריצ'ארד קופר והכלכלן דיוויד מקוויליאמס (בתמונה), מעידה על המצב החיוד השורר באירלנד: כשאנשים מוכנים לשלם כדי לשמוע כלכלנים דנים במשכנתאות, הגירה ופערים חברתיים, כנראה בעצמותיהם

הציבור האירי משוכנע שהוא הקורבן בתהליך הזה. הוא מתעלם מתפקידו של האיחוד האירופי בהצדעת אירלנד קדימה לאחר הצטרפותה לשוק המשותף ב-1973, ומדחיק את העור בדה שהוא זה שלווה כסף מאירופה ושרף אותו בספקולציות נדל"ניות במגזר הביתי ובמזרח אירופה. כל מה שהוא רואה זה איך האירופים רוצים לרפוק אותו, ועד כמה האליטה השלטונית של אירלנד, ממש כמו מקבילותיה בכל מדינות האיחוד, מחויבת יותר לרעיון האירופי מאשר לטובת המדינה שלה עצמה. לאחר דעיכת הכנסייה הקתולית, זוהי הדת החילונית של אירופה.

הנתק הזה בין העם – וכי עיקר מעמד הביניים, שהוא התשתית של כל משטר יציב – לבין מנהיגיו, הוא התופעה הקריטית באירופה היום. הוא מבטיח שכל תרבות כניו הייצוב ייכשלו, שהי בריחה מהבנקים ומהאג"ח של המדינות החלשות תיימשך ושרשימת המדינות החלשות תלך ותתארך. את הנתק הזה רואים, שומעים ומריחים היום בצורה החדה ביותר באירלנד וביוון, אבל הוא קיים בכל רחבי האיחוד האירופי. בין השאר הוא מסביר מדוע מתחזקות המפלגות הקיצוניות כמעט בכל מקום, למה גוברות הקסנורי פובליקה והגזענות, מה עומד מאחורי הצעדים שכבר ננקטים נגד צוענים ומהגרים, ולמה האנטישמיות הגואה עלולה להפוך בהמשך לצעדים ממשיים גם נגד היהודים.

השמיים האירופיים הולכים ומתקררים. 2010 נפתחה בצל המשבר ביוון ומסתיימת בצל המשבר באירלנד, שמתפשט לכיוון פורטוגל וספרד ומדינות נוספות. בין לבין, הממסד האירופי הרכיב תוכנית הצלה בסכום של טריליון דולר, שהיה אמור לייצב את מצבן הפיננסי של המדינות החלשות עד ל-2013. בפועל, התוכנית הזאת הצליחה לסתום את החור בסכר פחות מחצי שנה, עד שהמשבר באירלנד פרץ מחדש. 2011 לא תהיה טובה יותר מקודמתה אלא גרועה יותר. הסחרור למטה הולך וצובר תאוצה, וצפוי כי מערכת היורו תתפורר בהדרגה. היא כנראה תשרוד את 2011, אבל תישאר חולה וחלשה. הודמנויות ההשקעה הגדולות באירופה יופיעו רק כאשר האיחוד המוניטרי יתפרק. כשזה יקרה, עשויה מדינה חבוטה אך בעלת פוטנציאל כמו אירלנד לעמוד בראש הרשימה. ■

מודעה עמ' 47